

Ετήσια Ανασκόπηση Διεθνούς Αμνηστίας για την Ευρώπη το 2019 – Καταχώρηση για την Ελλάδα

Σύνοψη

Τον Ιούνιο, σε μια ιστορική νίκη για τα δικαιώματα των γυναικών, η Ελλάδα έγινε η ένατη χώρα στην Ευρώπη που εισήγαγε νομοθεσία για τον βιασμό με βάση τη συναίνεση. Τα «hotspots» των προσφύγων (Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης που χρηματοδοτούνται από την ΕΕ για τις νέες αφίξεις) στα νησιά του Αιγαίου, ήταν διαρκώς υπερπλήρη και οι συνθήκες ήταν εξαιρετικά δύσκολες. Η νέα νομοθεσία για το άσυλο, η οποία υιοθετήθηκε τον Οκτώβριο, επέκτεινε την κράτηση που σχετίζεται με το άσυλο και αναίρεσε εγγυήσεις και για τις ευάλωτες ομάδες. Καταγράφηκε απότομη αύξηση των καταγγελιών για υπερβολική χρήση βίας και κακομεταχείριση από την αστυνομία. Τα μέτρα λιτότητας που υιοθετήθηκαν κατά την τελευταία δεκαετία συνέχισαν να επηρεάζουν σοβαρά την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη.

Υπόβαθρο

Τον Ιούλιο, το συντηρητικό κόμμα της Νέας Δημοκρατίας κέρδισε τις βουλευτικές εκλογές. Τα ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα, και πιο συγκεκριμένα της ανεργίας των νέων (16,6% και 33,1% αντίστοιχα τον Οκτώβριο), παρέμειναν τα υψηλότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παρά την πτώση που είχε σημειωθεί το προηγούμενο έτος.

Υπερβολική χρήση βίας, βασανιστηρίων και άλλων μορφών κακομεταχείρισης

Οι καταγγελίες για υπερβολική χρήση βίας, βασανιστηρίων και άλλης κακομεταχείρισης από όργανα επιβολής του νόμου επιμένουν. Κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2019, σημειώθηκε μία απότομη άνοδος στις καταγγελίες για τέτοια περιστατικά εναντίον πολιτών κατά τη διάρκεια της σύλληψης και κράτησης, ενώ δημοσιογράφοι και φοιτητές/ριες διαδήλωναν ενάντια στην κατάργηση του νόμου που προστατεύει το πανεπιστημιακό άσυλο. Σε πολλές περιπτώσεις, αυθαίρετοι σωματικοί έλεγχοι αναφέρθηκαν ως πλευρές της κακομεταχείρισης. Προέκυψαν επίσης σοβαρές ανησυχίες ότι αυτά τα επαναλαμβανόμενα περιστατικά δεν είναι μεμονωμένα αλλά αποδίδονται στη διάχυτη κουλτούρα της ατιμωρησίας για τέτοιες ενέργειες.

Παράλληλα, συνεχίζεται η καθυστέρηση στις ποινικές και πειθαρχικές έρευνες για τον ξυλοδαρμό μέχρι θανάτου του queer ακτιβιστή και υπερασπιστή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Ζακ Κωστόπουλο, τον Σεπτέμβριο του 2018. Η αρχική ποινική έρευνα οδήγησε έξι άτομα, συμπεριλαμβανομένων τεσσάρων αστυνομικών, στην απόδοση των κατηγοριών της πρόκλησης σοβαρής σωματικής βλάβης που προκάλεσε θάνατο, ενώ η δίκη δεν είχε ξεκινήσει μέχρι και το τέλος της χρονιάς.

Πρόσφυγες και αιτούντες/ούσες άσυλο

Θαλάσσιες και χερσαίες αφίξεις και συνθήκες που επικρατούν στα νησιά

Από τον Ιούλιο και μετά, οι αφίξεις αιτούντων/ουσών άσυλο και των προσφύγων που κατέφθασαν από τη θάλασσα αυξήθηκαν σε υψηλότερο ποσοστό από αυτό του 2016. Μεταξύ Ιανουαρίου και Οκτωβρίου, ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης κατέγραψε 66 θανάτους στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Από το 2018 και σε όλη τη διάρκεια του 2019, οι χερσαίες αφίξεις στα βόρεια σύνορα της χώρας επίσης αυξήθηκαν σημαντικά και συνοδεύτηκαν από διαρκείς καταγγελίες για επαναπροωθήσεις στην Τουρκία μέσω του ποταμού Έβρου. Παρά τις πολυάριθμες καταγγελίες, οι αρχές τις αρνήθηκαν. Τον Δεκέμβριο, έξι άνθρωποι πέθαναν από υποθερμία κατά μήκος αυτής της διαδρομής.

Μέχρι το τέλος του έτους, οι χερσαίες και θαλάσσιες αφίξεις ανήλθαν σε 74.482.

Η συμφωνία μεταξύ ΕΕ - Τουρκίας του 2016 εξακολούθησε να διαμορφώνει την κρατική πολιτική διογκώνοντας τις νέες αφίξεις στα «hotspots» και στις πρόχειρες εγκαταστάσεις στα νησιά του Αιγαίου, όπου οι άνθρωποι παρέμειναν για μεγάλα χρονικά διαστήματα, σε απaráδεκτες συνθήκες. Τον Δεκέμβριο του 2019, στα νησιά διέμεναν περισσότεροι από 40.000 άνθρωποι, εκ των οποίων 35% ήταν παιδιά. Τα hotspots ήταν διαρκώς υπερπλήρη, ενώ η Λέσβος και η Σάμος φιλοξενούσαν σχεδόν 6 και 11 φορές αντίστοιχα, πληθυσμό πάνω από τη χωρητικότητα τους μέχρι και τα τέλη του 2019. Οι άνθρωποι στους καταυλισμούς συνέχιζαν να αντιμετωπίζουν ανθυγιεινές συνθήκες, έλλειψη κατάλληλης ιατρικής περίθαλψης και βία, συμπεριλαμβανομένης της βίας με βάση το φύλο. Τον Οκτώβριο, η Επίτροπος του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα κάλεσε την Ελλάδα να μεταφέρει επείγοντως ανθρώπους από τα νησιά και να βελτιώσει τις συνθήκες ζωής τους.

Παιδιά προσφύγων και μεταναστών/ριών

Η κατάσταση των παιδιών των προσφύγων και μεταναστών/ριών επιδεινώθηκε έντονα. Τρία παιδιά πέθαναν στο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης στη Μόρια, ενώ οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα ανέφεραν ότι πολλά από τα παιδιά που βρίσκονται αντίστοιχα σε τέτοιου είδους κέντρα, αντιμετώπιζαν προβλήματα ψυχικής υγείας. Εκατοντάδες παιδιά σχολικής ηλικίας που ζουν στα hotspot δεν είχαν πρόσβαση στην επίσημη εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της νέας σχολικής χρονιάς. Μετά την κατάθεση συλλογικής καταγγελίας στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, τον Μάιο, η Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης ζήτησε από την κυβέρνηση να λάβει άμεσα μέτρα, συμπεριλαμβανομένης της παροχής καταλυμάτων κατάλληλων για την ηλικία των ασυνόδευτων παιδιών στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης.

Σε αστυνομικά τμήματα και εγκαταστάσεις κράτησης στην Ελλάδα, 195 ασυνόδευτα παιδιά στερήθηκαν την ελευθερία τους μέσω της «προστατευτικής κράτησης» σύμφωνα με τα στοιχεία στις 31 Δεκεμβρίου 2019. Σε αρκετές περιπτώσεις, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων ενέκρινε προσωρινά μέτρα και διέταξε την Ελλάδα να απελευθερώσει τα προσφεύγοντα ασυνόδευτα παιδιά από την κράτηση και να τα μεταφέρει σε κατάλληλα καταλύματα. Τον Φεβρουάριο, στην υπόθεση *H.A. και λοιποί κατά της Ελλάδας*, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η μακρά «προστατευτική φύλαξη» ανηλίκων σε ακατάλληλες συνθήκες αποτελούσε εξευτελιστική μεταχείριση σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, καθώς και παραβίαση των δικαιωμάτων των προσφευγόντων στην ελευθερία και την ασφάλεια.

Νέες πολιτικές μετανάστευσης και ασύλου

Από τον Ιούλιο, η νέα κυβέρνηση άρχισε να εφαρμόζει μια πιο τιμωρητική μεταναστευτική πολιτική, υποσχόμενη να μειώσει τον αριθμό των ανθρώπων που καταφθάνουν στην Ελλάδα, να αυξήσει τον αριθμό των επιστροφών στην Τουρκία και να ενισχύσει τα μέτρα ελέγχου των συνόρων. Από τον Σεπτέμβριο, η κυβέρνηση προχώρησε σε δεσμεύσεις για τη μεταφορά περισσότερων ανθρώπων από τα νησιά στην ηπειρωτική χώρα και άνοιξε δύο «κέντρα μετάβασης/transit» στην Κόρινθο και τον Καραβόμυλο. Ωστόσο, η χωρητικότητα και η επάρκεια των εγκαταστάσεων στην ηπειρωτική Ελλάδα παρέμεινε μη ικανοποιητική. Επιπλέον, οι μεταφορές προς την ηπειρωτική χώρα δεν προχώρησαν με κανονικούς ρυθμούς ώστε να μειώσουν πραγματικά τον υπερπληθυσμό των νησιών.

Τον Οκτώβριο, ένα νέο νομοσχέδιο για το άσυλο (νόμος 4636/2019) εισήγαγε, μεταξύ άλλων, σημαντικές αλλαγές στις διαδικασίες χορήγησης ασύλου, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των αιτούντων/ουσών άσυλο καθώς και την κράτηση. Στο πλαίσιο του νομοσχεδίου, δεν υπήρξε σημαντική διαβούλευση με την κοινωνία των πολιτών πριν από την ψήφισή του, ενώ οι ΜΚΟ έκριναν ότι πρόκειται για μια προσπάθεια συρρίκνωσης των επιπέδων προστασίας και εισαγωγής αδικαιολόγητων διαδικαστικών και ουσιαστικών εμποδίων στα άτομα που ζητούν διεθνή προστασία. Μεταξύ των βασικών ανησυχιών ήταν η επέκταση της κράτησης των αιτούντων/ουσών ασύλου, η άρση των εγγυήσεων για ιδιαίτερα ευάλωτες ομάδες και η δημιουργία ενός καταλόγου «ασφαλών τρίτων χωρών». Μετά την έγκριση του νομοσχεδίου, η κυβέρνηση ανακοίνωσε τη δημιουργία κλειστών εγκαταστάσεων με έλεγχο εισόδου/εξόδου σε όλη την Ελλάδα.

Πρόσβαση στην υγεία και τη στέγαση

Από τον Αύγουστο, η κυβέρνηση άρχισε να εκκαθαρίζει καταλήψεις στην Αθήνα. Αυτοί που επηρεάστηκαν ήταν κυρίως οικογένειες προσφύγων που εκδιώχθηκαν χωρίς κατάλληλη προηγούμενη διαβούλευση, κατάλληλη ειδοποίηση ή παροχή κατάλληλης εναλλακτικής στέγης.

Τον Φεβρουάριο και τον Μάρτιο, οι αρχές ανακοίνωσαν τη σταδιακή διακοπή της παροχής στέγης και οικονομικής υποστήριξης σε αναγνωρισμένους πρόσφυγες που ζουν σε καταυλισμούς και σε καταλύματα που παρέχονται από το πρόγραμμα ΕΣΤΙΑ της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. Η αδυναμία παροχής κατάλληλων εναλλακτικών λύσεων για την υποστήριξη ή την ένταξή τους εξέθεσε πολλούς/ές στην αβεβαιότητα και σε ορισμένες περιπτώσεις την ένδεια.

Σε χιλιάδες νεοαφιχθέντες/εισες αιτούντες/ούσες άσυλο δεν επετράπη η πρόσβαση σε δωρεάν υγειονομική περίθαλψη στο σύστημα δημόσιας υγείας, μετά από αλλαγές στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης τον Ιούλιο. Το Υπουργείο Εργασίας διέκοψε τη διαδικασία που επέτρεπε στους αιτούντες/ούσες άσυλο να αποκτήσουν Αριθμό Μητρώου Κοινωνικής Ασφάλισης (ΑΜΚΑ), που αποτελεί προϋπόθεση για την πρόσβασή τους στην υγειονομική περίθαλψη, χωρίς να προσφέρουν βιώσιμες εναλλακτικές λύσεις. Μια διάταξη στη νέα νομοθεσία για το άσυλο που προτείνει μια εναλλακτική λύση για τους/τις αιτούντες/ούσες άσυλο μέσω ενός προσωρινού αριθμού μητρώου κοινωνικής ασφάλισης δεν είχε τεθεί σε εφαρμογή μέχρι το τέλος του έτους.

Ποινικοποίηση της αλληλεγγύης

Ο νέος νόμος περί ασύλου απαιτεί από τις ΜΚΟ που συνεργάζονται με πρόσφυγες να αποκτήσουν πιστοποίηση προκειμένου να έχουν πρόσβαση στα Κέντρα Υποδοχής και Κράτησης. Υπήρχαν φόβοι ότι αυτό θα μπορούσε να παρεμποδίσει αδικαιολόγητα το έργο των ΜΚΟ και να υπονομεύσει το δικαίωμα των αιτούντων/ουσών άσυλο να λαμβάνουν πληροφορίες.

Πολλά μεμονωμένα άτομα συνέχισαν επίσης να αντιμετωπίζουν κατηγορίες που σχετίζονται με το ανθρωπιστικό τους έργο για τους πρόσφυγες. Η ποινική διαδικασία εναντίον των διασωστών Sarahardini και Séan Binder, που κατηγορήθηκαν, μεταξύ άλλων, για διευκόλυνση παράνομης διακίνησης μεταναστών/ριών στην Ελλάδα, παρέμεινε ανοιχτή. Υπάρχουν σοβαρές ανησυχίες ότι οι κατηγορίες είναι αβάσιμες.

Βία κατά των γυναικών και των κοριτσιών

Τον Ιούνιο, το Υπουργείο Δικαιοσύνης πρότεινε τροποποιήσεις στον νομικό ορισμό του βιασμού στον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα, οι οποίες δεν ήταν συμβατές με τα διεθνή πρότυπα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και εμπόδιζαν ακόμη περισσότερο την πρόσβαση των θυμάτων στη δικαιοσύνη. Οι έντονες αντιδράσεις και η επίμονη άσκηση πίεσης από ακτιβιστές/ριες στο πλαίσιο της εκστρατείας τους, οδήγησαν σε μια ταχεία υποχώρηση του Υπουργείου, το οποίο τροποποίησε την προτεινόμενη μεταρρύθμιση, ώστε το σεξ χωρίς συναίνεση να τιμωρείται ως βιασμός. Σε μια ιστορική νίκη για τα δικαιώματα των γυναικών, στις 5 Ιουνίου το κοινοβούλιο ενέκρινε την τροποποιημένη διάταξη και η Ελλάδα έγινε η ένατη χώρα στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο που εισήγαγε νόμο για τον βιασμό με βάση τη συναίνεση.

Διακρίσεις

Τον Νοέμβριο, το κοινοβούλιο αποφάσισε να μην προχωρήσει στην αναθεώρηση της συνταγματικής διάταξης για τις διακρίσεις. Η προτεινόμενη διάταξη επρόκειτο να διευρύνει τα απαγορευμένα πεδία των διακρίσεων, ώστε να περιλαμβάνει την ταυτότητα φύλου, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ηλικία, την αναπηρία και την ιδιότητα μέλους εθνικής μειονότητας.

Ρατσισμός

Τον Απρίλιο, το Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας παρουσίασε την ετήσια έκθεσή του για το 2018, καταγράφοντας 117 περιστατικά ρατσιστικής βίας με περισσότερα από 130 θύματα, συμπεριλαμβανομένων 27 περιστατικών όπου οι στόχοι ήταν λεσβίες, ομοφυλόφιλοι, αμφιφυλόφιλοι, transgender ή intersex άτομα (ΛΟΑΤΚΙ).

Τον Δεκέμβριο, η Εισαγγελέας στη δίκη των 69 ατόμων που συνδέονται με τη Χρυσή Αυγή πρότεινε να αθωωθούν όσοι κατηγορούνται για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση. Πρότεινε την καταδίκη ενός υποστηρικτή του κόμματος, του Γιώργου Ρουπακιά, για τη δολοφονία του τραγουδιστή Παύλου Φύσσα, το 2013, αλλά πρότεινε επίσης να αθωωθούν όσοι κατηγορούνται για συννεοχή στην δολοφονία, υποστηρίζοντας ότι η συμμετοχή τους δεν μπορεί να αποδειχθεί. Τη στιγμή της σύνταξης του παρόντος, οι δικαστές δεν είχαν ακόμη αποφασίσει εάν θα αποδεχθούν την πρόταση. Οι δικηγόροι που εκπροσωπούν την οικογένεια του Παύλου Φύσσα εξέφρασαν τις σοβαρές ανησυχίες τους για την πρόταση αυτή, και επεσήμαναν τα εκτεταμένα αποδεικτικά στοιχεία που παρουσιάστηκαν κατά τη

διάρκεια της δίκης, τα οποία κατέδειξαν τον οργανωμένο χαρακτήρα των αδικημάτων που διαπράχθηκαν από ομάδες που συνδέονται με το κόμμα. Η δίκη ξεκίνησε το 2015 και η ετυμηγορία του δικαστηρίου αναμένεται το 2020.

Δικαίωμα στην υγεία

Τα μέτρα λιτότητας που υιοθετήθηκαν κατά την τελευταία δεκαετία συνέχισαν να επηρεάζουν σημαντικά την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη. Η έρευνα της Διεθνούς Αμνηστίας επεσήμανε ότι τα μέτρα λιτότητας συνέχισαν να επηρεάζουν την προσβασιμότητα και την προσιτότητα της υγειονομικής περίθαλψης στην Ελλάδα μια δεκαετία μετά την έναρξη της κρίσης και την εισαγωγή των μέτρων λιτότητας. Οι ερωτηθέντες/είσες στις συνεντεύξεις μας μίλησαν για τα πολλαπλά εμπόδια που αντιμετώπισαν στην πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, συμπεριλαμβανομένων των μακρών χρόνων αναμονής και του υψηλού κόστους περίθαλψης. Η οικονομική κρίση επηρέασε σημαντικά τους ανθρώπους στην Ελλάδα, με τεράστιες επιπτώσεις στην ανεργία και τη φτώχεια. Παρόλο που η Ελλάδα βγήκε από τον μηχανισμό διάσωσης το 2018, οι επιπτώσεις της κρίσης συνέχισαν να υπάρχουν. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα δεδομένα, ακόμη και σήμερα, πολλά από αυτά τα επίπεδα παραμένουν χειρότερα από πριν την έναρξη της κρίσης.

Αντιρρησίες συνείδησης

Παρά τις ορισμένες θετικές νομοθετικές τροποποιήσεις σχετικά με τους αντιρρησίες συνείδησης, συνεχίστηκαν οι σοβαρές παραβιάσεις των δικαιωμάτων τους καταλήγοντας σε συλλήψεις, διώξεις, πρόστιμα, δίκες σε στρατιωτικά δικαστήρια, επαναλαμβανόμενη τιμωρία και αναστολή ποινών φυλάκισης.

Τον Ιούνιο, η τότε κυβέρνηση μείωσε τη διάρκεια της πλήρους εναλλακτικής υπηρεσίας από 15 σε 12 μήνες, σε συμφωνία με τις συστάσεις των διεθνών φορέων για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η πλήρης στρατιωτική θητεία είναι εννέα μήνες στον στρατό ξηράς όπου υπηρετεί η συντριπτική πλειοψηφία των στρατευμένων. Επίσης, μείωσε τη διάρκεια των τριών κατηγοριών μειωμένης εναλλακτικής υπηρεσίας σχεδόν στην ίδια διάρκεια με εκείνη της μειωμένης στρατιωτικής θητείας.

Ωστόσο, τον Οκτώβριο, η νέα κυβέρνηση επανέφερε την προηγούμενη διάρκεια των εναλλακτικών υπηρεσιών, που ήταν τιμωρητική και εισήγαγε διακρίσεις.